

İHSAN OKTAY ANAR (d. 1960)*

Romancı, yazar, hikâyeci, öğretim üyesi, kitap çizeri

Esra KARLIDAĞ

Anahtar Kelimeler: İhsan Oktay Anar, Modern Türk Edebiyatı, Yozgat, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı

Yozgat'ta doğmuştur. 1893'te dedeleri Kazan'dan göçerek İstanbul'a gelmiş ve Cumhuriyetten sonra Anar soyadını almıştır. Babası Mehmet Sait Bey Tekel'de müskirat eksperisi, dindar bir insandır. Annesi Bedia Hanım devlet memurudur. Süheyla ve Füzuran adında iki ablası olan İhsan Oktay Anar, onların da kitap okumayı sevdiğini söyler, beşinci kitabı *Suskunlar*'ı ablalarına ithaf etmiştir. Okumaya meraklı bir aileden gelen yazar, söyleşilerinde mutlu, huzurlu bir çocukluk geçirdiğini belirtmektedir.

İhsan Oktay Anar, ilkokulu ve ortaokulu İstanbul'da okumuştur. Ailesinin İstanbul'dan taşınmasıyla öğrenim hayatına 1974'te İzmir'de devam eden yazar, Karşıyaka Erkek Lisesi'ne gitmiştir; ancak tamamlamamıştır. Okula gitmek yerine kütüphaneye kaçıp kitap okuyan İhsan Oktay Anar, devamsızlık nedeniyle Karşıyaka Erkek Lisesi'nden atılınca Akşam Sanat Lisesi'ne yazılmıştır. Derslerin akşam olması, istediği gibi okuyabilmesi için büyük bir fırsat olmuştur. Anar, okurken tabela boyayarak girdiği resimli dünyada yağlı boya resim yapmaya başlamış, bu uğraşı yıllarca sürdürmüştür. Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü 1984'te bitirmiş, aynı üniversitede *Sokrates Öncesi Felsefede Varlık Sorunu* başlıklı teziyle, 1989'da yüksek lisansını tamamlamıştır.

1995'te Güneydoğu'da geçen askerliğinin etkisinden yıllarca kurtulamadığını belirten Anar, askerlikten sonra Ege Üniversitesi'nde başladığı doktorasını *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı* adlı teziyle 1994'te tamamlamıştır. Özlem Hanım'la 1999'da evlenen yazar *Amat*'ı eşine ithaf etmiştir. Özlem Anar'ın 2016'da yayınlanan *Kayıp Ruhlar Kitabı* adlı eserinin kapak resmini İhsan Oktay Anar çizmiştir. Özlem Hanım, İhsan Oktay Anar'la ilgili söyleşilerinde eşinin suskunluğu tercih ettiğine, dinlemeyi ve gözlemlemeyi yeğlediğine, şakacılığına, klasik müzik hayranlığına, keman çalmayı sevdiğine değinmiştir (Koçakoğlu 2008:24).

İhsan Oktay Anar'ın yayınlanan ilk hikâyesi "Kâfirler İçin Apologya" 1985'te *Morköpük Dergisi*'nde, sonraki birkaç öyküsü yine aynı dergide ve *Kitaplık*'ta çıkmıştır. Yayınlanan ilk romanı *Puslu Kıtalar Atlası* (1995), yirmiden fazla dile çevrilmiştir. Roman sinemaya uyarlanmak istenmiş ancak yazar izin vermemiştir. 2015'te İlban Ertem'in çizimleriyle eser çizgi roman olarak yayınlanmıştır.

Kitab-ül Hiye'in çizimlerini 2001'de sergileyen Anar, *Yedinci Gün*'ün kapağını da kendi çizmiştir. *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* (1998) İngiltere'de 476 Oyuncuları tarafından ve 2001'de Işıl Kasapoğlu yönetiminde İstanbul Devlet Tiyatroları'nda sahnelenmiştir.

Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası*'ndan önce yazdığı ancak henüz yayınlamadığı *Tamu* adlı bir romanı daha vardır.

İhsan Oktay Anar bir süre *Yeni Binyıl Gazetesi*'nde köşe yazarlığı yapmıştır. *Öküz*, *Hayvan* vb. dergilerde de yazıları çıkan İhsan Oktay Anar, 2013'ten beri *Ot* dergisinde yazmaktadır.

Uzun yıllar Ege Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak görev yapan İhsan Oktay Anar 2011'de emekli olmuştur. Halen İzmir'de yaşamaktadır.

Susunkunlar ile 1. Oğuz Atay Roman Ödülü'nü, 2009'da da Erdal Öz Edebiyat Ödülü'nü almıştır.

Yazar Edebiyatçılar Derneği ve PEN Yazarlar Derneği üyesidir.

İhsan Oktay Anar'ın edebiyat dünyasına girmesi *Morköpük Dergisi*'nde yayınlanan "Kâfirler İçin Apology" başlıklı öyküsüyle olmuştur. İhsan Oktay Anar'ın adını duyuran ilk yapıtı, herkesin kısa sürede ilgisini çeken *Puslu Kıtalar Atlası*'dır.

Puslu Kıtalar Atlası çokkatmanlı bir romandır. Yazarın ikinci romanı *Kitab-ül Hiyele* (1996), üç kişinin hayat öyküsünü birleştiren ve aralara karışan grafiklerle, tablolarla görsel zenginlik taşıyan farklı bir eserdir. Ölüm'ün ve Cezzar Dede'nin sırayla anlattığı korku, din, aşk, çocuk konulu sekiz öyküden oluşan *Efrâsiyab'ın Hikâyeleri*'nde kurgu içinde kurgu tekniği belirgindir. Kişiler, tipler, mekânlar, anlatım teknikleri açısından zengin bir yapıt olan *Efrâsiyab'ın Hikâyeleri*'nde masal ve mitoloji öğeleri iç içe geçmiştir. İhsan Oktay Anar'ın dördüncü romanı *Amat*, Türk edebiyatında az sayıdaki deniz romanından biridir. Bir grup insanın deniz yolcuğunu yine kurgu içinde kurgu tekniğiyle anlatan yazar, Nuh'un gemisiyle denize açılmasını yeniden kurgular. Kutsal kitaplardan ayetleri de içeren romanda, zaman zaman figüratif dil kendini gösterir.

İhsan Oktay Anar'ın beşinci romanı *Susunkunlar* yazarın olgunluk eseri kabul edilir. Yazarın önceki romanları gibi çok katmanlı bir yapısı olan roman, 2007'de Oğuz Atay Roman Ödülü'ne layık görülmüştür. Farklı dünyaları birleştiren romanda, iyinin ve kötünün savaşını, birçok ilginç tip üzerinden izlemek mümkündür. Üç bölümden oluşan *Yedinci Gün* romanında "Baba, Oğul, Hayalet"ın açısından yakın tarihin olayları, siyasal söylemlerle ve ironik dille ama okuru zorlamadan işlenmiştir. Yazarın son romanı *Galiz Kahraman*, yazarın Osmanlıca kelimeleri en az kullandığı yapıtıdır.

İhsan Oktay Anar'ın romanları, zengin bir dil işçiliğinin ürünü kabul edilir. Bunun nedenlerinden biri, Anar'ın romanlarındaki mitolojik, dinî, efsanevî, tarihî kişiler, farklı anlatılardan tipler, defineciler, imamlar, tüccarlar, gezginler, dervişler, şeyhler, denizciler, kâhinler, hırsızlar, dilenciler, filozoflar, mucitler, lağımıcılar, kalyoncular, gabyarlar, sakiler, köçekler gibi çok zengin ve renkli kişi kadrosudur.

Anar'ın romanlarında postmodern sanat anlayışıyla her türden tipin biraraya geldiği dünyanın karışıklığı kişilerle sınırlı değildir. Bu farklılık nesnelerde, dillerde, mekânlarda, ulusal kimliklerde,

silahlarda, yemeklerde, giysilerde sürer gider. Yazarın üslûbundaki bu çoğulculuk, tipik bir özellik olarak İhsan Oktay Anar'ın tüm romanlarında kendini gösterir.

İhsan Oktay Anar'ın dilinde kişilerle ilgili öne çıkan farklı bir özellik de “merkez” kavramının olmamasıdır. Bölünmüşlük hâkimdir, hiçbir odak noktası yoktur. Aynı birey çeşitli gruplarda yer alabilir. Postmodern edebiyat algısındaki bölünmüşlüğü bir yansıması olan bu tip ya da grup geçişliliği, romanlardaki odak noktasını kaldırmıştır. (Ertem 2000: 63). Ait olduğu kimliklerin tam tersine dönüşen roman kişileri ve şaşırtmacalarla yazar okurlarıyla bir çeşit oyun oynamaktadır.

İhsan Oktay Anar, bazı romanlarına Uzun İhsan Efendi tiplmesiyle kendini de katarak gerçek ile düşün arasındaki keskin çizgiyi yok eder ve kurmacayı oyunsu bir anlatıma daha çok yakınlaştırır. Doğal olarak okurun kafası karışır ve okur “Hangisi gerçek?” sorusunun peşine takılır gider. “Ben de düşünüyorum, dolayısıyla varım, ama kimim? Galata’da, Yelkenci Han’ı bitişğinde ikâmet eden Uzun İhsan Efendi mi yoksa bugünden tam üç yüz sekiz yıl sonra, İzmir’de oturan mahzun ve şaşkın adam mı? (Anar 2008: 237)”. *Puslu Kıtalar Atlası*’ndaki bu pasajda, Uzun İhsan Efendi, asıl kurgunun yaşam olduğu gerçeğini vurgulamak istemiştir. İhsan Oktay Anar’ın romanlarındaki kişilerle ilgili bir tespit de, hiç kadının olmaması ve eril dilin hakimiyetidir. Kadınlara ve kadınla ilgili öğelere pek rastlanmaz. Bir söyleşide İhsan Oktay Anar bu yöndeki soruyu alaycı bir dille “Romanlarımda birçok şey yok, Bengal kaplamı da yok, guguklu saat de yok” diye cevaplamıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Tezel 2013).

Gerçek ve hayal kavramlarının birbirine karıştığı postmodern edebiyat dünyasında, oyunsu dilin hakimiyeti, İhsan Oktay Anar’ın romanlarında öne çıkan başka bir özelliktir. Yazar sanki okuru büyük bir oyunun içine sokmuş gibi, anlatının rotasını sürekli değiştirir. Alaycı bakış açısının da aralara karıştığı bu oyunda yazar imkânsız yeniden yaratır. Hep aynı yaşta kalan Davut’un elleriyle demire şekil vermesi (*Kitab-ül Hiyel*); Cüce Efendi’nin öldürdüğü Asım’ın hayaletinin sokaklarda gezinmesi (*Suskunlar*); geminin kaptanı Süleyman Bey’in şiddetli esen rüzgârı bağırarak durdurması (*Amat*) gibi olağanüstü sahneler sıralanır gider.

İhsan Oktay Anar’ın üslubu geniş ve renkli sözcük dünyasına, özne ve yapıt arasındaki değişken ilişkiye, gelenekselin satırların arasına yerleştirilmesine dayanır. Yazarın üslûbu, kimileri için Evliya Çelebi’nin *Seyahatnamesi*’nin yenilenmiş biçimi kimileri için meddah tarzı anlatımın örneği kimileri için de kutsal kitapların parodisidir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgül 2009). Anar, sadece *Seyahatname*’yi değil, gelenekseli, tarihi, halk kültürünü romanlarında yeniden üretmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu, uzun cümlelerin arasındaki Osmanlıca tamlamalar, ya da farklı dillerden sözcüklerin komik dönüşümleri bu bağlamda dikkat çeker. Pisagor’un “Fissagor”a, Descartes’ın “Rendekâr”a, Galileo’nun “Gaîlevî”ye dönüşmesi, yazarın romanlarındaki oyunsuluğun, parodik dil

algısının sonucudur. Dikkat çeken başka bir özellik de kaba sözlerin, küfrün, argonun, eşcinsel ve erotik öğelerin sıklığıdır.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında farklı insanların öyküsü çokkatmanlı olarak sürer gider. Olaylar şaşırtıcı şekilde birbirine bağlanır ya da okurun tahmin etmediği bir noktada bambaşka yöne doğru kayar. Bu sarmal yapıda kimi zaman olayların sonucu okura bırakılır ki okur kendi dünyasında metni alımlasın ve sonunu getsin. Abartılı öğeler sıklıkla kullanılarak metnin gerçekle olan ilişkisi kırılır ve anlatıların dili masal diline yaklaştırılır. Olağanüstü dilin yarattığı renkli atmosfer de fantastik bir dünyanın kapılarını aralar; böylece mantık ilkesinin temelleri sarsılır.

Masallarda, destanlarda, efsanelerde, mitolojide, günümüzün fantastik türlerinde (örnek *Yüzüklerin Efendisi* verilebilir) karşımıza çıkan 'yolculuk' imi, İhsan Oktay Anar'ın romanlarında da vardır. Roman kişileri maddî ya da manevî alemde, kimliklerini arayan ya da sürekli kimlik değiştiren bir yolculuğun içerisindeyler. Bu anlamda yolculuk katmanlı bir anlam zenginliği taşır. Hem metnin heyecan duygusunu barındırır, okurda merak uyandırır hem de figüratif bir anlamda yolculuğun sorgulamaya ve olgunlaşmaya dönüşmesi vardır. Ayrıca da yolculuk imgesi, romanlardaki oynusuluğu yaratan farklı bir öğedir.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında birçok anlatım biçimi dikkat çeker. Metinlerarasılık, alıntı, kolaj, parodi, pastiş, üstkurmaca, leitmotiv, özetleme, betimleme, mektup vb. harmanlanarak sıralanır gider. Zaman zaman aralara karışan mizahî dil de kendini gösterir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Karlıdağ 2010). Farklı eserlerden seçtiği karakterler, mekânlar, dinî kitaplardan montajlar görülür. Kimi zaman da masalların, çizgi romanların, destanların, halk hikâyelerinin izleri açıkça fark edilir. Bu çeşitlilik, yazarın çok geniş ve derin okuma evrenine işaret eder. Postmodern anlatım tekniklerinin yoğunluğu anlatıdaki bütüncül, tek merkezli bir yapılanmayı da alt üst eder. Daha doğrusu İhsan Oktay Anar'ın romanlarında tanımlanabilecek bütüncül bir yapı vardır; ancak bu yapı parçalılık üzerine kurulmuştur. Doğal olarak da İhsan Oktay Anar'ı tek bir izlek üzerinden açıklamak yetersizdir.

İhsan Oktay Anar, Türk edebiyatında çeşitlilik adı altında kimi zaman bir masal anlatıcısı kimi zaman anlatıdaki bir tip kimi zaman da metnin alıcısı yani okur kimliğiyle karşımıza çıkan biri olarak masalın büyüdü dünyasına alışkın olan Türk okuruna farklı bir anlatı yapılanması sunmuştur. Çok gözönünde olmadan eser vermeyi yeğleyen İhsan Oktay Anar, fantastikle tarihselin, geçmişle gerçeğin harmanlandığı çokkatmanlı yepyeni bir anlatı evreni kurarak, okuruna sürprizlerle dolu ama zorlu bir okuma süreci vadederek 1990 sonrasında çağdaş Türk romancılığında tamamen kendine özgü bir yer edinmiştir.

Kaynakça

AKATLI, F. (1999). "Osmanlı'ya Romandan Bakmak", *Kitaplık*, 38. İstanbul: 175-184.

- AKGÜL, A. (2009). "Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar'ın Ortak Üslubu: Fantastik mi Keramet mi?", *Varlık*. İstanbul: 58-62
- ÇOKLUK, N. (2009). *İhsan Oktay Anar ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- DURU, O. (2006). "İhsan Oktay Anar, Amat", *Varlık*, Nisan 1183. İstanbul: 12-13.
- ECEVİT, Y. (2004). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERTEM, C. (2000). "Türk Romanında Modern Arayışlar ve Postmodernizm-II", *Varlık*, Temmuz 1114. İstanbul: 61-68.
- İNCİ, H. (2009). "21. Yüzyıl Masalcısı: İhsan Oktay Anar", *Varlık*, Aralık, 1227. İstanbul: 48-52.
- KARACA, A. (2005). "İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası Romanının Olay Örgüsü, Fantastik Özellikler ve Tema Bakımından İncelenmesi", *Arayışlar*, 14. Isparta: 93-108.
- KARLIDAĞ, .. (2010). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarının Çözümlemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- KARACA, A. (2006). "Amat'ın Dinsel ve Felsefi Teması", *Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi*, 280. İstanbul: 32-33.
- KARACA, S. (2010). *İhsan Oktay Anar'ın Romanları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- KOÇAKOĞLU, A. (2008). *İhsan Oktay Anar, Hayatı-Eserleri-Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- KOÇYİĞİT, M. (2017). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında "Karnaval"ın İzleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- KORAT, G. (2009). "Hayali İstanbul Atlası", *Kitaplık*, Haziran, 128. İstanbul: 98-102.
- SELÇUK, O. (2007). "İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Dilin Kurgulanması", *Kitaplık*, Aralık, 111. İstanbul: 99-102.
- TEZEL, D. (2013). *"Kadınsız Romancı"nın Kadınları: İhsan Oktay Anar*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

* Bu madde, Esra KARLIDAĞ, "İhsan Oktay Anar", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/anar-ihsan-oktay> adresinden Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü tarafından verilen izinle alınmıştır.